

Tema 10. Les tècniques projectives

Avaluació Psicològica

Guia docent

1. FONAMENTS DE L'AVALUACIÓ PSICOLÒGICA

2. PROCEDIMENTS DE RECOLLIDA D'INFORMACIÓ

3. ELS CONTINGUTS DE L'AVALUACIÓ PSICOLÒGICA

Tema 6. L'entrevista

Tema 7. L'observació (tema vist amb la professora Roncero)

Tema 8. Els autoinformes

Tema 9. Les tècniques subjectives

Tema 10. Les tècniques projectives

Tema 11. Les tècniques objectives

Tema 10. Tècniques projectives

1. Definicions
2. Supòsits bàsics
3. Marcs conceptuals
 - 3.1. Marc psicoanalític
1. Classificació de les tècniques projectives
 - 4.1. Estructurals
 - 4.2. Temàtiques
 - 4.3. Expressives
 - 4.4. Constructives

1. Definicions

El terme **tècniques projectives** l'emprà per primera vegada **L. K. Frank** en la seua obra *Els mètodes projectius per a l'estudi de la personalitat* (1939). Intentava reunir les característiques comunes existents entre tres proves molt esteses en aquell moment:

- Test d'associació de paraules de C. Jung, (1904)
- Test de H. Rorschach (1921)
- TAT de H. Murray (1935)

El terme *projectiu* descriu una categoria de proves per a l'estudi de la **personalitat** en les quals l'individu dóna respostes, de la manera més lliure possible, a sèries d'estímuls com ara taques de tinta, làmines o frases incompletes, basant-se en la hipòtesi que les persones **projecten**, en les respostes, les seues percepcions, sentiments, estils o conflictes (Valdés i Gómez de Terreros, 2005).

Lindzey (1961) va definir les tècniques projectives com uns instruments:

- Sensibles perquè revelen aspectes inconscients de la persona.
- Que provoquen una àmplia varietat de respostes subjectives.
- Multidimensionals.
- Que evoquen dades inusualment riques amb un coneixement mínim per part del subjecte de l'objectiu del test.

Per a **Fiske (1971)**, es tracta de **procediments d'observació** en què a través d'un material tipificat s'obté una varietat de respostes que se suposa que són expressió del **món subjectiu** de les persones. La diferència en la consideració de l'observació està en els supòsits teòrics subjacents a aquestes tècniques.

La major part de les tècniques projectives es van desenvolupar dins d'un marc conceptual **psicoanalític**. Consideraven que la poca estructuració del material de les proves afavoria la projecció de l'**inconscient** del subjecte avaluat en les respostes.

2. Supòsits bàsics comuns a les proves projectives

1. Les persones tenim una estructura bàsica i estable de la personalitat. Aquesta estructura està integrada per certes dimensions, trets o construccions, organitzades de forma idiosincràtica en cada subjecte. Les respostes dels subjectes en les tècniques projectives permeten l'exploració d'aquesta estructura.
2. L'organització de l'estructura de personalitat permet diferents nivells de profunditat en l'anàlisi. Per exemple, el nivell d'avaluació del Rorschach és més profund, el del TAT, menys. La profunditat de l'anàlisi també està relacionada amb la teoria que la sustenta.
3. Hi ha relació entre els inobservables que integren l'estructura de la personalitat i les manifestacions conductuals observables dels subjectes, en forma de resposta als tests.
4. Tota resposta al material és significativa i s'ha d'entendre com un signe de la personalitat del subjecte.
5. L'ambigüitat de l'estímul és el que permet que es projecte la personalitat del subjecte en l'intent de donar-li forma.
6. El subjecte no és conscient de la relació entre les seues respostes i el seu món intern, és difícil que pugui falsejar les respostes. Es consideren tècniques emmascarades i involuntàries.
7. L'anàlisi de les respostes ha de ser qualitatiu i global.

3. Diferents marcs conceptuals per a interpretar les t. projectives

És evident que en les respostes d'aquest tipus de proves hi ha diferències individuals. Aquestes diferències són susceptibles de ser explicades per teories diferents.

Com s'interpreta allò que es projecta en les respostes?, què determina la forma com estructurarem un material ambigu? o de què depèn que quan dibuixem un arbre li posem una copa enorme i frondosa en lloc d'una copa allargada i molt discreta?

. Teoria **psicoanalítica**: és en el seu marc conceptual on sorgeixen aquestes tècniques. És des de la teoria de **l'inconscient** que sostenen que el que es projecta és manifestació d'aquest inconscient. Com que és la principal orientació teòrica que ha treballat aquestes tècniques, ampliarem la conceptualització d'aquesta teoria.

. Psicologia **Gestalt**: Rorschach va observar, ja des dels primers estudis, que els individus eren diferencialment sensitius a dimensions dels estímuls com ara la forma, el color, els ombrejats, etc. La seua hipòtesi era que aquestes diferències en la **sensibilitat perceptiva** estaven relacionades amb característiques de personalitat. Importants autors de l'escola Gestalt, com Weithermer, conceptualitzaren el test de Rorschach en funció de la relació entre personalitat i **percepció** (teoria del *new look*).

. Paradigma E-R o paradigma **conductual**: des del model mediacional de Hull també s'han intentat categoritzar els resultats de les proves projectives. Per exemple, considerant els mètodes projectius com aquells que cerquen l'anàlisi dels **hàbits** emocionals, partint del fet que aquests s'aprenen en una situació d'origen, es manifesten en la situació de test i permetran predir el comportament en una situació criteri determinada.

3.1. Model psicoanalític

Hi ha moltes escoles psicoanalítiques i tenen diferències teòriques importants entre si. Però podem trobar un punt en el qual necessàriament han de coincidir per poder-les considerar juntes sota una mateixa categoria: totes defensen l'existència de **l'inconscient**.

Trobarem que hi ha diferències en com descriuen la dinàmica, la manera de determinar la vida de la persona, la composició, l'etiologia... Hi ha moltes maneres diferents d'explicar què és i com funciona l'inconscient i com participa en el conjunt de la personalitat humana.

L'accés a l'inconscient només s'aconsegueix a través dels efectes que produeix, sols a través de les denominades *formacions de l'inconscient* el coneixerem, el qual, per definició, és allò que queda ocult, sense accés des de la consciència.

Els lapsus, els actes fallits, els oblots, els somnis, algunes manifestacions simptomàtiques... tot això es considera un efecte observable d'una realitat oculta: l'inconscient. Les tècniques projectives enteses des de l'orientació psicodinàmica cerquen obtenir, amb les respostes del subjecte, formacions d'aquest tipus.

Tot un sistema defensiu i adaptatiu està sempre en marxa per a mantenir l'equilibri de la nostra vida psíquica, buscant la manera d'esquivar, desactivar o compensar el material pulsional inconscient i els conflictes que acostuma a generar. Finalment, vivim en la nostra **realitat psíquica**, que està feta a mida de tot aquest conjunt de pulsions, angoixes i defenses.

L'ambigüitat de les proves projectives afavoreix la **regressió**, la pèrdua de referents i defenses habituals, i exigeix que per a l'emissió de respostes es facen servir mecanismes i continguts més primitius, que són considerats els més importants per a entendre l'estructura profunda de la personalitat d'un individu.

La regla fonamental de la tècnica analítica, l'**associació lliure** en adults i la **tècnica del joc** en anàlisis infantils, se sosté en la mateixa lògica que les tècniques projectives.

En les dues circumstàncies, la situació en què es troba la persona està suficientment *buida* perquè siga dibuixada o *omplida* utilitzant els seus propis continguts i recursos, i, a més a més, s'afavoreix un moviment regressiu que mobilitza els continguts inconscients i les defenses emprades habitualment contra ells.

La regressió i l'espai obert tenen una finalitat clínica en la regla d'associació lliure; mentre que en les tècniques projectives tenen una finalitat diagnòstica.

Vocabulari, exemples del que pot buscar un avaluador psicoanalista en les respostes a un test projectiu:

grau d'organització joica

grau de regressió

capacitat d'elaborar pèrdues

trets de caràcter

repertori de defenses

conflictes bàsics

punts de fixació

erogeneïtat subjacent

etcètera

Segons Brunet (1999), aquesta classe d'instruments posen l'accent, d'una manera més o menys explícita, en els grans conflictes universals de l'infant: l'oralitat, l'analitat, les preocupacions fàl·liques, l'angoixa de castració, el complex d'Èdip, la rivalitat fraterna, la separació, la individuació, la culpabilitat, la solitud o l'abandonament.

Exemple d'interpretacions psicoanalítiques del test projectiu: qüestionari desideratiu **(només a manera d'exemple, no cal ni entendre-ho ni memoritzar-ho per a l'examen!)**

Caracteropaties esquizoides: quasi no hi ha al·lusió al vincle humà i l'objecte seleccionat resta sempre en un espai allunyat i distant on predomina l'observació i la contemplació (per exemple, un asteroide o planeta). El subjecte desestima l'afecte i la necessitat de vincle amb l'altre. També, en general, acompanya com a defensa secundària la dissociació entre l'afecte i la representació, que dóna com a resultat un estil particular de discurs desafectivitzat. També tendeix a utilitzar la intel·lectualització i dóna lloc a teories abstractes.

Personalitats depressives: l'element preponderant és el vincle amb l'altre. Apareixen identifications amb símbols que resten en una posició passiva de dependència en què desitja ser estimat, protegit i cuidat per l'altre (ex.: un gos falder). Apareix el desmentiment del sadisme i de la capacitat d'agressió. Poden també aparèixer defenses maníacques com una manera d'oposar-se a alguns aspectes depressius i negar-los, i selecciona, llavors, símbols divertits i alegres.

Caracteropaties impulsives en general. L'altre apareix solament per a ser dominat (un tigre feroç). El desmentiment apareix en relació amb la instància paterna; per tant, la dependència de l'altre i la necessitat d'un vincle tendre. Pot exhibir un discurs summament intel·lectualitzat amb la finalitat de sorprendre i paraitzar l'interlocutor.

En la neurosi histèrica la importància està posada en l'impacte estètic que es vol causar en l'altre (ex.: una bella flor, un perfum). Reprimeixen continguts sexuals i apareixen contrainvestidures com el fàstic i la repugnància. A més d'utilitzar el mecanisme de seducció, poden donar símbols amb altes condensacions, sempre que predomine la creativitat sobre la repressió.

Las técnicas proyectivas como método de investigación y diagnóstico. Susana Sneiderman

4. Classificació de les tècniques projectives segons R. Fdez. Ballesteros

4.1. Estructurals: material visual d'escassa estructuració que el subjecte ha d'estructurar dient el que veu o a què pensa que s'assembla: Rorschach.

4.2. Temàtiques: material visual amb diferents graus d'estructuració, de contingut humà o *parahumà*, a partir del qual el subjecte ha de narrar una història: TAT.

4.3. Expressives: consigna verbal o escrita de dibuixar una figura: HTP.

4.4. Constructives: material concret que el subjecte ha d'organitzar sobre la base de diverses consignes: test del poble.

4.5. Associatives: consigna verbal o escrita a partir de la qual el subjecte ha de manifestar verbalment les seues associacions: frases incompletes.

4.1. Tècniques estructurals: test de Rorschach o test de les taques

Creat pel psiquiatre Herman Rorschach, es difongué a partir de la publicació del seu llibre *Psicodiagnòstic* en 1921.

El coneixement i l'ús d'aquesta tècnica és molt complex i requereix anys de formació especialitzada.

Hi ha diverses escoles que han desenvolupat la teoria i la interpretació d'aquesta tècnica de maneres molt diferents. A partir dels anys setanta, **J. Exner** treballa per a unificar els criteris de correcció i aplicació de la prova i desenvolupa el que es coneix com a **sistema comprensiu**.

SOCIETAT
AMBAJADA CATALANA
DEL RORSCHACH
I MÈTODES
PROJECTIUS

La prova aporta molta informació pel que fa a l'estil de funcionar mentalment del subjecte, el grau de rebuig a l'examinació, la labilitat emocional, com encara els problemes, la distorsió en la percepció de la realitat, el tipus d'actitud activa o passiva davant l'esdevenir vital, l'equilibri davant la situació actual i també a llarg termini, la complexitat intel·lectual, l'ús de la intel·ligència o de l'emoció en la resolució de problemes, la presència o no de recel, d'agressivitat, de tristesa, la flexibilitat per a adaptar-se a situacions noves, el tipus d'autoobservació, el grau d'egocentrisme, etc.

Més làmines, ací: <http://www.ideal.es/granada/multimedia/fotos/sociedad/20131107/diez-laminas-test-rorschach-3063525844043-mm.html>

Aplicació del test de Rorschach

Prova: consisteix a fer interpretar al subjecte formes gràfiques accidentals, com ho són les taques de tinta. Aquestes taques, com que no tenen definició, permeten al subjecte gran llibertat d'acció. L'avaluat tendeix a buscar una associació entre el que veu i els seus engrames preexistents. Tria, conscientment o inconscientment, els que més li interessin, el preocupen o l'afecten, i els projecta d'aquesta manera en les respostes.

Material: 10 làmines (blanc i negre / color roig / multicolor), paper i bolígraf per a l'examinador. Ambient còmode i silenciós.

Consigna: què hi veieu? (en entregar-li, successivament, cada làmina).

L'ordre de presentació de les làmines deriva d'estudis empírics.

L'actitud de l'avaluador ha de ser neutra, no directiva. El professional ha de prendre nota de **tot** el que li passa al subjecte al voltant de la resposta a cada làmina. Ha d'anotar les verbalitzacions i, també, tot el material no verbal possible.

Estructura del procés segons el **sistema comprensiu d'Exner**

1. Anamnesi mínima. El sistema disposa d'un formulari.
2. Breu explicació sobre la prova. L'avisem que prendrem nota de tot el que diga i faça, tinga relació amb la làmina o no.
3. Fase de resposta. Li donem la làmina I i diem: "què podria ser això?". No hem de tenir pressa, cal donar-li temps. Hem de tenir present la no-directivitat. Oferim totes les làmines.
4. Intentem que les nostres anotacions s'aproximen tant com siga possible a allò que el subjecte ha vist. Li expliquem que li donarem de nou cada làmina i que li llegirem el que hem anotat. Ha d'intentar donar tants detalls com puga de la seua visió a fi d'aconseguir que vegem el mateix que ell.
5. Localització. Cal marcar gràficament el lloc o la porció de làmina a què correspon la resposta.
6. Codificació.
7. Interpretació.

Elements per a la **codificació** del test de Rorschach

1. Localització. On? global/detall/espai en blanc/...
2. Determinants. Què us ha fet pensar en això? forma/ombres/color/moviment...
3. Contingut. Què veu en la làmina?
4. Popularitat. Les respostes són més o menys freqüents?
5. Activitat organitzativa. Usa elements dispersos o relaciona les parts?
6. Codis especials: neologismes/redundàncies/moviment agressiu/fabulació...

Interpretació

La interpretació facilita la descripció de la personalitat del subjecte, el diagnòstic de la possible patologia i, també, el pronòstic i les mesures terapèutiques.

Encara que quan interpretem el test diguem “la presència d’aquesta variable indica aquest tret o característica de personalitat”, en la realitat diagnòstica o descriptiva, aquestes valoracions només tenen valor si concorren en la mateixa direcció altres índexs del test, l’entrevista inicial i altres proves amb què acompanyem el test de Rorschach.

A més de la valoració aïllada de les variables, el sistema comprensiu d’Exner les ha reunides en grups que denomina clústers:

control	interpersonal	ideació	mediació
afectes	autopercepció	processament	

Garanties psicomètriques del test de Rorschach. **Fiabilitat i validesa**

Fiabilitat interjutges: amb l'entrenament adequat i quan les categories es defineixen de manera suficientment objectiva, la fiabilitat pot considerar-se francament elevada. L'acord calculat per Exner per a les diverses categories incloses en el seu sistema oscil·la entre el 85% i el 90%. Fora del sistema d'Exner, i atesa la gran quantitat d'escoles interpretatives, la fiabilitat interjutges ha sigut baixa. Només tindria sentit buscar fiabilitat entre jutges quan es tracte de clínics adscrits al mateix sistema.

Fiabilitat temporal, test-retest: trobem un problema amb la mateixa estabilitat del factor que volem mesurar, la personalitat. I a més, com que alguns elements de la prova reflecteixen aspectes situacionals, no ens donaran puntuacions d'estabilitat. De nou, Exner és qui presenta el nombre més alt d'estudis sobre aquest aspecte i demostra una fiabilitat elevada, si n'exceptuem algunes variables.

Validesa: en els estudis de validació global (tractant de contrastar la informació amb un criteri preestablert) hi ha molta disparitat de dades d'on resulta, en general, una validesa baixa. La major part d'estudis s'han fet sobre validesa d'elements aïllats, i els resultats obtinguts són poc convincents.

4.2. Tècniques temàtiques. Test d'apercepció temàtica (TAT) de Murray

Es tracta de presentar un material visual més o menys estructurat, no neutral (com sí que seria el cas en les tècniques estructurals), preferentment de contingut humà o antropomòrfic, davant del qual el subjecte ha de narrar una història a partir del que li suggereix el material percebut.

Algunes tècniques temàtiques

- Test d'apercepció temàtica (TAT) de Murray.
- Test d'apercepció temàtica per a infants (CAT-A i CAT-H) de Bellak i Bellak.
- Test de Pota Negra de Corman.
- Test de frustració de Rosenzweig.

TAT

Consigna: hi ha diverses consignes possibles. Aquesta, per exemple:

“Ara us mostraré unes quantes làmines perquè em conteu una història en cadascuna. En el relat, tracteu de reconstruir allò que ha ocorregut en el passat, allò que ocorre ara i allò que passarà després, i també què pensen i senten els diversos personatges”.

Material: 30 làmines que representen una o més persones, més una làmina en blanc. Algunes són universals, d'altres només aplicables a dones, a homes o a xiquets. En el revers de cada làmina s'indica el número d'ordre de presentació i si correspon a una població determinada o és universal.

Presentació: se seleccionen les làmines adients i, seguint Murray, es presenten en dues sessions de 10 làmines cadascuna. El temps de resposta es pot limitar a cinc minuts per làmina.

Si voleu veure les 30 làmines:

<https://www.slideshare.net/WilliamMartinez52/laminas-tat-1>

Sistemes de valoració i interpretació del TAT

- ❖ Els sistemes **qualitatius** tendeixen preferentment a la interpretació dels continguts. Es basen en la hipòtesi projectiva que enuncia que, en els sentiments, les motivacions, les experiències, els conflictes, etc., atribuïts a l'heroi i a altres personatges de la història narrada, s'hi **projecten** els de l'examinat.

- ❖ Els sistemes **quantitatius** destaquen l'anàlisi formal de certs factors evidenciats en l'execució de cada làmina:
 - temps de reacció
 - comprensió de la consigna
 - exactitud de la percepció
 - consistència interindividual i intraindividual...

Tesi doctoral: l'elaboració del complex d'Èdip en nens adoptats: dols i vincles (2009)

Elisabeth Ballús

(exemple d'una certa actualitat de l'ús d'una tècnica projectiva temàtica en la recerca d'una tesi doctoral. **NO VA PER A EXAMEN!**)

El test Pota Negra de Corman es diferencia del TAT de Murray perquè el material presentat el formen escenes d'animals en les quals el subjecte es projecta fàcilment. El CAT de Bellack també usa la figuració animal, però l'avantatge del test PN –a part d'un baix nivell d'antropomorfisme– és que en totes les làmines apareix el mateix animal, el porquet Pota Negra. Això facilita l'elaboració d'una història amb un fil conductor que gira al voltant de PN, el protagonista, i gairebé sempre és ben acceptat. El subjecte a qui es passa la prova sol identificar-se, en la majoria de les situacions, amb el porquet.

Objectius de la tesi doctoral

1. Observar com elaboren el complex d'Èdip els nens adoptats, tenint en compte que tenen una doble parentalitat: pares biològics / pares adoptius.
2. Conèixer com viu el nen adoptat, l'abandó dels pares biològics i de quina manera l'afecta en l'elaboració del complex d'Èdip.
3. Observar quines variables de la història personal de cada nen li faciliten més l'evolució psicològica i, per tant, l'adaptació.
4. Comprovar que la tècnica projectiva del test Pota Negra possibilita l'accés al món intern del nen adoptat.

4.3. Tècniques expressives

Consisteix en la realització de dibuixos segons determinades consignes. Es pot demanar també que s'escriga sobre el que s'ha dibuixat.

Els més coneguts són: el de la figura humana, l'HTP (casa-arbre-persona) i el dibuix de la família.

Què es pot avaluar en la realització d'un dibuix?

- Actitud durant la realització del dibuix
- Grandària
- Localització
- Pressió
- Forma i continuïtat del traç
- Grau de detall de les figures
- Distància entre les figures
- Simbolisme de les figures o d'algunes parts
- etcètera

Exemple de tècnica expressiva: test de la persona sota la pluja

<https://es.slideshare.net/JosRamrez25/la-personabajolalluviatest>

Explicació, exemples i interpretació d'aquesta tècnica, en un llibre de Silvia M. Querol i María I. Chaves.

No va per a l'examen!